Voor onze dagen was het bewaard, in het *Agnosticisme* een verwant verschijnsel te zien opkomen. Op dit altaar te Athene stond *Agnostoi*, waarin de wortel zit van wat men thans *Agnosticisme* noemt, en daar verstaat men dan onder een soort omsluierde vroomheid, die wel gelooven wil dat er een God zal zijn, maar volhoudt dat wij dien God in geen geval kennen, ja dat Hij voor ons *onkenbaar* moet blijven. Men erkent dan wel dat er iets Oneindigs zijn moet, en dat in dit Oneindige ons hoogste ideaal kan schuilen, maar bij dit onbepaalde blijft het. Zelfs mag men geen poging wagen om er dieper in door te dringen. Het baat toch niet en leidt slechts tot zelfmisleiding. Kennen *kunnen* we den Oneindige niet.

Alzoo te Athene in de dagen van den apostel, en thans onder ons eenzelfde neiging. Niet onvroom, eer overgodsdienstig willen zijn in de waardschatting van het Heilige en Hooge, maar met op het altaar, waarbij men nederknielt, geen naam die leeft, geen woord dat leven wekken kan, niets dan het „Aan den onbekenden God."

Vlak daartegenover nu staat het „volk des Heeren", dat in Hosea's dagen door ramp op ramp om zijn zonde achtervolgd, over zoo harde bezoeking verbaasd staat, en in zijn vertwijfeling, als in klacht tegen zijn God, het uitroept: „Mijn God, wij Israel, kennen U". Dat de toornegloed van den Heilige zich tegen de heidenen keerde, kon men verstaan, want onder de Heidenen kende men Jehova niet en kon Hem daarom niet eeren en dienen. Maar Israel bezat juist de kennisse des Heeren. Van Israel ontving Jehova alzoo de ware vereering. En waartoe moest dan nu Israel met de uitgieting van Gods toorn overstelpt worden? Het is of heel het volk uitroept: „Mijn God, wij, Israel, kennen U, en hebben daarom aanspraak op Uw goedertierenheid. Waarom kastijdt Ge ons dan?"

Noch te Athene had alzoo Paulus, noch te Samaria had Hosea met drieste goddeloosheid te doen, gelijk men ook van de Agnosticisten onder ons niet zeggen kan, dat ze niet vatbaar zijn voor godsdienstige indrukken. Eer ademt in dit alles zeker vroom bedoelen. Een vrome bedoeling, te Athene opgekomen uit angst voor de pest; onder Israel wortelend in nationale zelfverheffing; en onder onze Agnosticisten opkomend uit mystiek-wijsgeerig gepeins. Doch hoe ook uiteenloopend, hierin zijn ze één, dat het èn te Athene èn te Samaria, èn zoo ook bij onze mystieke wijsgeeren hapert aan de waarachtige kennisse Gods, ja, dat ten slotte alle waarachtige kennisse Gods als een ondenkbaar-iets naar het rijk der onmogelijkheden wordt verwezen.

Nu ligt hierin diepe waarheid. Jezus zelf betuigt het toch: „Niemand kent den Zoon dan de Vader, en niemand kent den Vader dan de Zoon". Alleen maar, Jezus voegde er bij: *en wien het de Zoon wil openbaren.* Er valt niets op af te dingen: God is groot en wij begrijpen Hem niet; of zooals Vondel het zong: „Wie is het die zoo hoog gezeten, zoo diep in 't grondeloose licht, van tijd noch eeuwigheid gemeten, noch gronden zonder tegenwicht, *Zichzelf bekend en niemand nader*". Voor zoover de kennisse Gods van ons zou moeten komen, heeft de Agnosticist gelijk, en gaat alle kennisse Gods boven ons begrip, en zou dus ook ons niet anders overblijven, dan het altaar te bouwen voor den *onbekenden* God.

Maar hier ligt dan ook juist de tegenstelling: Buiten Jezus is er niets dan de onbekende God, maar in en met Jezus is ons de kennisse Gods geopenbaard. Wie alzoo de openbaring in Christus verwerpt, moet zonder kennisse Gods blijven ronddolen. Een zondaar kan uit zichzelf God niet kennen. Maar dan ook, heeft Christus u persoonlijk, en aan wie tot Gods volk behoort, is dit gegeven, de kennisse Gods *geopenbaard*, dan *is* er die kennisse Gods ook, dan blijft God ons niet als een Vreemde, maar wordt Hij door de gelooviger als een Vader door zijn kind gekend. En dan is die kennisse Gods geen bijkomstig iets, maar veeleer de hoofdzaak waarop 't aankomt. „Dit toch is *het eeuwige leven*, dat zij u kennen, den eenigen en *waarachtigen* God!"

Doch nu boort in die kennisse Gods weer het zondebederf in, als wie met het volk Gods loopen, zich op die kennisse Gods laten voorstaan, en als ware het op grond van die kennisse Gods, protesteeren tegen het lijden waarmee God hen bezoekt. „Zend u toorn, o, Heere, over de Heidenen, maar spaar uw volk. Mijn God, wij, Israel, kennen u."

Zoo toch splijt de naam-geloovige in de kennisse Gods de kern van de schors, het inwendige pit van de uitwendige mededeeling. Want zeer zeker, er is ook een uitwendige mededeeling van de kennisse Gods. Die brengt ons van Jezus wege de Heilige Schrift. Die aanvaardt het volk des Heeren in zijn belijdenis. Daar spreekt men over in klanken, en zingt ervan in zijn lied. En ook die uitwendig meegedeelde kennisse Gods is onmisbaar. Zonder haar smoort alle kennisse Gods in alle begrip opsmeltende mystiek.

Alleen maar, die uitwendige mededeeling is nog geen *openbaring* in den zin waarin Jezus het uitsprak, dat niemand den Vader kent, dan de Zoon, en wien het de Zoon wil *openbaren*. De uitwendige mededeeling is aan het volk in 't gemeen, maar de *openbaring* die ons van Christus aan de ziel toekomt, is *persoonlijk*. Aan ieder kind van God afsonderlijk. Voor een ieder op eigen wijs en door middelen die bij zijn zielsgesteldheid passen. Bij de mededeeling der waarheid aan Gods Kerk, voegt zich alzoo de persoonlijke *openbaring* van de kennisse Gods aan elk van zijn kinderen. En hierin juist ligt het pit, ligt de kern van de kennisse Gods. Eerst wie die openbaring ontving, *kent* God; niet met een kennisse die in het ondoorgrondelijke van Gods wesen indringt, maar met een kennisse Gods, gelijk die voor zijn kind mogelijk is en aan de behoeften van zijn kind voldoet.

Begint men nu onder het volk des Heeren die uitwendige *mededeeling* en die innerlijke *openbaring* der waarheid van elkander te scheiden, dan komt de dorre orthodoxie op. Een nastamelen van klanken, zonder gloed in het hart. Een machtige schijn zonder innerlijk wezen. Dan hebt ge den naam dat ge leeft, en zie, ge zijt dood. Juist zooals het afvallige Israël, toen de gloed van Gods toorn uitging, het dorst uitroepen: Waarom straft Ge ons, o, God. Mijn God, wij, Israël kennen U!

En dit nu is nog gevaarlijker dan het altaar te Athene voor den onbekenden God, nog bedenkelijker dan de wanhoopskreet van de Agnosticisten onzer dagen. Het is de zelfvoldaanheid, die op woorden en klanken teert, maar het hongeren en dorsten naar den levenden God verleerd heeft. Een heiden, die rondtast in de donkerheid, maar toch nog *zoekt*, is dichter bij het Koninkrijk Gods, dan een grif belijder van alle klanken, maar bij wien alle zielsgemeenschap met die belijdenis uitbleef, en de roerselen in het hart meespreken.

Of ge al van buiten kent wat op den wegwijzer staat, daarom kent ge nog den weg niet. Uw God te kennen is ondenkbaar, zoo ge niet eerst leert wat op den wegwijzer staat, en alzoo te weten komt, wat weg ge hebt in te slaan. Maar toch, het eerste a. b. c. zelf van die kennisse leert ge dan eerst verstaan, zoo ge dien weg inslaat, op dien weg voortwandelt, zelf *op* dien weg uw God ontmoet, het woord van uw God beluistert, uw ziel voor Hem uitstort, in Zijn gemeenschap ingaat, Hem nabij uw hart en uw hart nabij Hem weet, en nu in eigen ziels- en levenservaring de kennisse van uw God indrinkt. En dit niet nu of dan. Niet een enkel maal bij een u sterk aangrijpende gebeurtenis. Ge moet niet maar uw God kennen, maar zooals Hosea het uitdrukt (6 : 3), *„vervolgen* om uw God te kennen". Steeds op *den weg* blijven, en rusteloos op *dien weg* voortwandelen. Alle ding met uw God overleggen, alle ding voor uw God verantwoorden. Niet alleen wat ge in het leven ervaart en u als levenstaak is opgelegd, maar ook het leven dat ge *inwendig* doorleeft. Zooals ge aan geen mensch de geheimen van uw hart ontsluiert, zóo heel uw hart voor uw God bloot leggen, en het niet bang, maar heerlijk vinden, als ge ervaart: „Gij kent mij, gij doorgrondt me, o, Heer'!". Dat God *u* kent, moet het middel worden om u *uw God* te doen kennen. En dan nooit vergeten dat het nog maar een stukske der zaak is; om altoos naar meerdere kennisse Gods te dorsten, tot ge uw God hoort roepen: O, allen gij die dorst, komt en drinkt. En als ge dan merkt, dat ge in de benauwdheden, die uw God over u brengt, met voller teugen nog dan anders, die kennisse van uw God indrinkt, dan klaagt ge niet meer, en weent ge niet meer, maar dankt ge voor het kruis dat u wordt opgelegd. En het eind is dan altoos weer de psalmtoon:

'k Sloeg, eer ik werd verdrukt, den dwaalweg in;
maar nu geleerd, houd ik Uw wet en wegen.

En het is op *die wegen* onzes Gods, dat Zijn kennisse als een milde regen ook op u zal nederdruppelen.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van verschillende zijden verzoekt men ons, den termijn van inteekening op de premie-exemplaren in boekformaat van deze artikelenreeks, te verlengen. Wij besloten daarom de gelegenheid tot inteekening te blijven openstellen tot 15 Juli 1910. Ook vroeg men een inteekenbiljet, aan welk verzoek wij eveneens thans voldoen.

De voorwaarden van inteekening werden in vorige nummers van dit blad uitvoerig medegedeeld. Wij herinneren slechts, dat elk abonnent voor zichzelf en desverlangd ook voor twee van zijn eventueele medelezers, voor elk 1 ex. van het premiewerk kan bestellen tegen den halven prijs, dus tegen ƒ 7.50 per ex. De betaling geschiedt door den abonnent in zes termijnen van ƒ 1.25 per ex. Desgewenscht is de Administratie van „De Heraut" bereid te beschikken over het verschuldigd bedrag, verhoogd met 6 cents voor dispositie-kosten.

Telkens na 2 kwartalen wordt den inteekenaren één deel van het premiewerk franco toegezonden. Alleen de abonnenten in Ned.-Indië of in het buitenland zullen per deel ƒ 0.50 voor verzendingskosten moeten vergoeden.

Van de abonnenten die voor zich of ook voor hunne mede-lezers van deze aanbieding wenschen gebruik te maken, wachten wij dus gaarne onverwijld, per keerende post, toezending van het aan dit no. gehechte inteekenbiljet, ingevuld en onderteekend.

De Administratie van
„De Heraut".
Amsterdam, Juni 1910.

Amsterdam, 24 *Juni* 1910.

Reeds uit *practisch* oogpunt verdient het voorstel van Dr. van Lonkhuijzen dus geen aanbeveling. Noch Staatssubsidie noch een Algemeen fonds zal afdoende verbetering brengen. Het voorbeeld der Hervormde Kerk toont dit. En te verwonderen behoeft dit niet. Hulp van buiten doet altijd den prikkel der offervaardigheid in eigen kring verslappen, en wat men aan de eene zijde wint, verliest men aan de andere. Zelfs achten we, dat het voortdurend wijzen op Staatssubsidie als een ons toekomend recht of als het eenige redmiddel, aan de zaak der predikantstractementen meer kwaad dan goed zal doen. Of de Staatssubsidie er ooit komen zal, is nog zeer twijfelachtig; of ze, wanneer ze komt, meer zal wezen dan een „bedelbrok", staat evenzoo te bezien; maar intusschen zullen onze Kerken zich paaien met de gedachte: de Overheid moet in den nood voorzien, en bijgevolg zijn *wij* van den last af, om de tractementen te verhoogen. De actie om de Kerken te prikkelen haar uiterste best te doen, ten einde de Dienaren des Woords beter te bezoldigen, wordt daardoor verlamd. Een brochure als Dr. van Lonkhuijzen schreef, zal in dat opzicht juist het omgekeerde uitwerken van wat hij bedoelt.

Maar ook afgezien van deze practische bezwaren hebben we tegen het voorstel van Dr. van Lonkhuijzen principieele bedenkingen, die niet minder zwaar wegen. Zelfs al had Dr. van Lonkhuijzen gelijk en al was langs dezen weg verbetering te bereiken, dan nog zouden we het bewandelen van dezen weg moeten afraden, om de zeer ernstige gevaren die aan dien weg verbonden zijn. En in de Kerk van Christus mag toch zeker het practisch belang niet den doorslag geven, wanneer er geestelijke goederen op het spel staan.

Ons hoofdbezwaar tegen het voorstel van Dr. van Lonkhuijzen is, dat *Gods Woord* een anderen weg aanwijst en het voor de Kerk nooit goed is, dien weg, door God haar voorgeschreven, te verlaten. Dr. van Lonkhuijzen zegt, dat Gods Woord het oprichten van zulk een fonds of de aanvaarding van de Staatssubsidie niet *verbiedt*. Zulk een stellig verbod is in de Schrift niet te vinden, maar men vindt in de Schrift evenmin een stellig verbod om bisschoppen in de Kerk aan te stellen of heiligen beelden als boeken der leeken in de Kerk in te voeren. Toch hebben onze vaderen terecht opgemerkt, dat we niet wijzer moeten zijn dan God in Zijn Woord ons geopenbaard heeft, en de Kerk er dan het best aan toe is, wanneer ze zich stipt houdt aan hetgeen God de Heere bevolen heeft. En ditzelfde geldt ook hier. Voor de bezoldiging van de Dienaren des Woords heeft God de Heere zelf regelen en voorschriften geschonken, waaraan we gehouden zijn. Dit voorschrift nu was èn onder het Oude èn onder het Nieuwe Testament, dat de gemeente zorgen moest voor het onderhoud harer Dienaren. Zelfs onder het Oude Testament, toen de band tusschen Kerk en Staat zoo veel nauwer was dan onder het Nieuwe, is nooit aan de Overheid de taak opgedragen om voor de priesters te zorgen. God de Heere zorgde daarvoor zelf door de instelling der *tienden*. De priesters waren *Zijn* dienaren en niet ambtenaren van den Staat. Daarom zou Hij in hun levensonderhoud voorzien, en niet de Overheid. En in de brieven der Apostelen vindt men geen anderen regel; altoos weer wijzen de Apostelen de gemeente er op, dat het *haar* plicht en roeping is, voor het levensonderhoud der dienaren van het Evangelie te zorgen. Van Overheidshulp is nergens sprake, ook niet in het Nieuwe Testament. De uitvlucht, dat de Overheid destijds heidensch was en daarom van haar geen hulp kon verwacht worden, zegt niets. Want vooreerst waren er destijds wel degelijk stadhouders, die zich openlijk bij de Christelijke Kerk hadden aangesloten zooals Sergius Paulus, de stadhouder van Cyprus; en ten tweede tast men het Goddelijk karakter der Apostolische inspiratie aan, wanneer men meent, dat de Apostelen alleen schreven met het oog op hun tijd en geen voorschriften hebben gegeven voor de Kerk aller eeuwen. Ook het argument, dat de Kerken thans te arm zouden zijn, baat niets. Want de toestand der Kerk in Paulus' dagen was zeker finantieel niet gunstiger. De gemeente bestond, zelfs in de rijke koopstad Corinthe, uit niet vele rijken en aanzienlijken. Ook toen leed menig Dienaar des Woords wel gebrek; het feit, dat zelfs een man als de Apostel Paulus door handenarbeid in zijn onderhoud moest voorzien, zegt genoeg. En toch heeft de Apostel Paulus geen ander middel aangewend, om in dien toestand verbetering aan te brengen, dan vermaning en bestrafting. Bleek een gemeente metterdaad onmachtig om zelf voor haar dienaren te zorgen, gelijk dit te Jerusalem het geval was, dan moesten de andere gemeenten voor haar collecteeren. Maar noch van dwangmiddelen als het heffen van kerkelijke belastingen, noch van het inroepen van Staatshulp, noch van het oprichten van Algemeene fondsen is in Gods Woord sprake.

Dr. van Lonkhuijzen verklaart wel op blz. 45, dat de Overheid verplicht is bij gebleken nood de Kerk te steunen en noemt dit zelfs een *beginsel*, maar hij blijft in gebreke uit Gods Woord hiervoor ook maar één zwijs aan te voeren. Allerlei staatsrechtelijke theoriën, waarbij de Kerk met de School, de Kunst, de Wetenschap op één lijn gesteld wordt, worden hiervoor aangevoerd, maar de Schrift niet. Hiertegen nu kan niet ernstig genoeg geprotesteerd. De Kerk van Christus neemt in den Staat een gansch eigenaardige positie in. Ze komt niet als de School, de Kunst, de Wetenschap uit het *natuurlijke* leven op, maar uit de herscheppende genade Gods; ze staat als zoodanig niet onder de bevelen der aardsche Overheid, maar ze is het eigendom van Christus, waarover hij alleen als Koning te gebieden heeft. Ook in haar verhouding tot de aardsche Overheid heeft de Kerk zich dus te houden aan wat Christus haar voorgeschreven heeft. Niet de een of andere *staatsrechtelijke theorie*, maar *Gods Woord* moet hier tot richtsnoer we en.

Afwijking van den door God bepaalden weg heeft de Kerk dan ook nooit zegen gebracht. Overal, waar de Overheid de Kerk finan ieel verzorgde, heeft dit steeds er toe geleid, dat de Kerk voor een goed deel van haar vrijheid en onafhankelijkheid beroofd werd. Dr. van Lonkhuijzen heeft zich beroepen op het feit, dat onze Kerken „in haar bloeitijd" leefden van de Staatskas. Indien hij meer studie had gemaakt van dien bloeitijd, zou hij weten, hoe ongelukkig dit voorbeeld was. Want die „bloeitijd" is niet anders geweest dan een voortdurende lijdensperiode, waarin de Kerk altoos te worstelen had met de tyrannie der regenten, die over de Kerk den baas speelden, omdat ze de koorden der beurs in handen hadden. Zelfs geen Generale Synode kon meer gehouden worden na 1619, omdat de Staten er geen geld voor wilden geven. Wat smaad, wat vernedering de Kerken juist door die finantieele afhankelijkheid ondergaan hebben, is in geen woorden uit te drukken.

Nu kan men zeker wel zeggen, dat dit alles het gevolg was van de bemoeizucht der toenmalige regenten en voortvloeide uit het destijds bestaande verband tusschen Staat en Kerk, maar dat dit gevaar thans is afgewend, nu de Overheid alle Kerken subsidieert en zich met de inwendige aangelegenheden der Kerken niet meer bemoeit, maar deze vrijheid is niet meer dan *schijn*. Of is men dan vergeten, hoe de Overheid in 1886, toen het conflict om de Belijdenis uitbrak in de Hervormde Kerk, een zeer machtig wapen in handen heeft gespeeld aan de Synodale organisatie door de Staatstractementen uit te betalen aan die predikanten, die de zijde der Synode kozen? Gelooft men dan werkelijk, dat als de Overheid geen Staatstractementen had uitgekeerd, de loop der historie niet een geheel andere zou zijn geweest? Is het deze Staatssubsidie niet, die nog voor een zeer belangrijk deel de Hervormde Kerk in stand houdt, en zou niet daardoor het te verklaren zijn, dat de voorstanders der volkskerk zoo krampachtig aan deze Staatssubsidie vasthouden? Is het dan niet waar, dat de „zilveren koorde" de vrijmaking der Kerk nog steeds belemmert en oorzaak is van al de gedeeldheid van ons Gereformeerd volk? En waar onze Antirevolutionaire partij daarom reeds een halve eeuw lang finantieele scheiding van Staat en Kerk op haar program stelde, juist om tot vrijmaking der Kerk te komen, zou thans plotseling deze Staatssubsidie geen *gevaar*, maar een *weldaad* voor onze Kerken zijn?

Hetzelfde geldt natuurlijk evenzeer van het andere door Dr. Van Lonkhuijzen voorgestelde middel: het oprichten van een *Algemeen Fonds*. Reeds op zichzelf is een algemeen fonds, met generale deputaten die over dit fonds te beschikken hebben, altijd een gevaar. Want zoo licht kunnen deze generale deputaten zich een soort voogdijschap gaan aanmatigen over de arme en dies zwakke Kerken, die van hun hulp afhankelijk zijn. Maar dit gevaar zou nog veel erger worden, wanneer er ooit in onze Kerken conflict kwam, waardoor verbreking van het Kerkverband noodig werd. Juist het voorbeeld van de Vrije Kerk van Schotland, waarop Dr. Van Lonkhuijzen wees, heeft dit gevaar wel in het helderste licht gesteld. Immers, toen in deze Kerk enige jaren geleden een felle strijd ontstond over de Belijdenis, kregen de trustees of beheerders van dit fonds plotseling te beslissen, *aan welke predikanten en kerken zij de toelagen zouden uitkeeren*. Wie de subsidie niet verliezen wilde, had aan de beslissing der deputaten zich te onderwerpen. En wel heeft toen een deel der Kerken de zaak voor de wereldlijke rechtbank gebracht, en heeft deze in hoogste instantie de klagende Kerken in het gelijk gesteld, maar nog daargelaten dat zulk een beslissing van onze rechters niet te verwachten zou zijn, is het toch zeker voor een Kerk niet wenschelijk, dat de Overheid beslissen zal in een zaak, die feitelijk de *belijdenis* raakt.

Daarin ligt voor ons het hoofdbezwaar èn tegen de Staatssubsidie èn tegen een Algemeen Fonds. We mogen de vrijheid, die we tot zoo duren prijs gekocht hebben, niet verkoopen. Over die vrijheid waken we met heilige jaloerschheid, omdat ze ons een der kostelijkste kleinoodiën is, die God ons gaf. En al gelooven we natuurlijk gaarne, dat Dr. Van Lonkhuijzen en degenen, die met hem voor staatssubsidie ijveren, allerminst bedoelen die vrijheid aan te tasten, toch ontslaat dit ons niet van de verplichting, om te waarschuwen waar er metterdaad gevaar bestaat. Een gevaar, dat wellicht niet terstond in het licht zou treden, zoolang er geen conflict in den boezem onzer Kerken ontstond, maar dat zeer ernstig ons bedreigen zou, wanneer we opnieuw voor een worsteling om de Belijdenis kwamen te staan.

Ten slotte zij nog een enkel woord hieraan toegevoegd over het voorbeeld der Christelijke School, waarop Dr. van Lonkhuijzen zich beroept om de Staatssubsidie te verdedigen, en over het argument ontleend aan de billijkheid, dat zij die mee betalen voor de predikantstractementen der andere Kerken, ook zelf subsidie zullen ontvangen.

Wat de *Christelijke School* betreft is het zeker waar, dat we voor Staatssubsidie hebben geijverd en deze staatssubsidie niet weinig ten goede is gekomen aan den bloei en uitbreiding van ons Christelijk onderwijs. Alleen vergeet Dr. van Lonkhuijzen, dat *School* en *Kerk* hier niet gelijk staan. De school is een maatschappelijk instituut, dat voor de volksopvoeding van zeer hoog belang is, waarom de Overheid volkomen gerechtigd is niet alleen om de school te subsidieeren, maar ook om aan deze subsidie allerlei voorwaarden te verbinden, die zeer diep in de organisatie der school ingrijpen. Men mag voor de vrijheid der school ijveren zooveel men wil, maar niemand zal principieel aan de Overheid het recht ontzeggen, om in het belang van de volksopvoeding zekere regelen ook voor het bijzonder onderwijs vast te stellen. Maar bij de Kerk staat dit geheel anders; elke inmenging der Overheid in de aangelegenheden der Kerk is *ongeoorloofd*, omdat in de Kerk alleen Christus te gebieden heeft en Zijn Woord alleen wet mag zijn. Nu erkent Dr. van Lonkhuijzen zelf, dat de Overheid ook bij het subsidieeren der Kerk zekere voorwaarden zal moeten stellen. Niet elk genootschap en niet elke vereeniging, die zich als „Kerk" aanbiedt, kan de Overheid subsidieeren; ze zal de belijdenis dier Kerk moeten opvragen en daaruit moeten oordeelen, of die Kerk wel „Christelijk" is (blz. 45). Dr. van Lonkhuijzen acht, dat de Overheid hiertoe volkomen competent is. Alsof een ministerie Treub-Troelstra competent zou wezen om uitspraak te doen over de „Christelijkheid" van de belijdenis eener Kerk! Maar competent of niet competent, ligt in het feit, dat de *Overheid keuren* en *beslissen* zal, niet reeds een zeer bedenkelijke aantasting van de zelfstandigheid der Kerk, vooral wanneer van die Overheidserkenning de subsidie afhankelijk zal wezen?

En wat het billijkheidsargument aangaat, zoo geven we voetsstoots toe, dat de Overheid ons grootelijks onrecht aandoet, door te eischen, dat we mee zullen betalen aan de tractementen der andere Kerken, terwijl we zelf geen cent subsidie ontvangen. Het is metterdaad, om nu eens een woord van Dr. Van Lonkhuijzen over te nemen, een „ten hemel schreiend" onrecht, dat de Hervormde gemeente van Rotterdam, die reeds zooveel subsidie geniet, nog voor een nieuwe predikantsplaats om hulp bij de Overheid komt vragen, en dit geld straks mee zal moeten betaald worden door hen, die geheel uit eigen middelen voor hun eigen kerkedienst te zorgen hebben. En dit onrecht wordt nog te dieper gevoeld, wanneer daarbij als argument gebruikt wordt, dat de Hervormde Kerk eigenlijk alleen recht op deze subsidie heeft, omdat zij als Volkskerk alleen de belangen van het volk behartigt. Maar al geven we dit alles toe, volgt daaruit, dat we nu ook zelf om subsidie moeten gaan vragen? Deze conclusie zou juist wezen, wanneer tegen Staatssubsidie geen bezwaar bestond. Maar nu onzerzijds steeds tegen de Staatssubsidie geijverd is als een gevaar voor de vrijheid der Kerk, zouden we dan niet ons protest krachteloos maken door zelf om staatshulp te gaan bedelen? Zeker, het onrecht *moet* weggenomen. Maar het moet weggenomen, niet doordat we zelf uit de Staatskas gaan leven, maar doordien we niet rusten, voordat de Overheid allen finantieelen band met de Kerken heeft doorgesneden. De Commissie voor de Grondwetsherziening moge het daarheen leiden. Dan zal haar arbeid aan heel de Kerk ten goede komen.

Politiek of Kerkelijk?

I

Het voorstel, dat dezer dagen bij verschillende Synodes aanhangig is gemaakt, dat onze Kerken officieel bij de Overheid zullen aandringen op wederinvoering van de doodstraf, eischt, dat eerst een principieel onderzoek worde gedaan naar de vraag, of en in hoeverre de Kerk van Christus geroepen is zich te mengen in de politieke zaken des lands en critiek uit te oefenen op de wetgeving der Overheid.

We stellen die vraag met opzet zoo algemeen, omdat daardoor eerst een zuivere en grondige bespreking dezer quaestie mogelijk is. Het geval van de doodstraf toch staat volstrekt niet op zich zelf. Er zijn in onze politieke wetgeving tal van punten, die rechtstreeks de Christelijke beginselen raken en die onder den invloed der liberale regeering zeker niet geregeld zijn, zooals ze naar de overtuiging der Christelijke conscientie behooren geregeld te wezen. Wat men ten opzichte van de doodstraf aanvoert: Gods Woord eischt de doodstraf; de Overheid heeft haar afgeschaft; daarom moet de Kerk tegen die afschaffing protesteeren, — geldt natuurlijk evenzeer van al die regelingen in onze politieke wetgeving, die ook met de beginselen van Gods Woord in strijd zijn. Waarom de Kerk alleen voor de *doodstraf* een uitzondering zou maken en op dat punt alleen de Overheid den eisch van Gods Woord zou voorhouden, maar de andere punten zou laten rusten, kan dan ook niemand zeggen. Eenig rechtstreeksch belang bij de invoering der doodstraf heeft de Kerk niet. Wanneer ze bij de Overheid optreedt om voor de wederinvoering der doodstraf te pleiten, dan doet ze dit alleen en uitsluitend, omdat naar haar overtuiging Gods Woord de doodstraf van den moordenaar eischt. Maar dan ligt hierin ook een beginsel opgesloten, dit beginsel nl., dat de Kerk geroepen is op *heel de politieke* wetgeving critiek te oefenen, voor zoo verre deze niet met Gods Woord overeenkomt. Dit beginsel moet dan ook consequent worden doorgetrokken en de Synode zal heel onze politieke wetgeving, artikel na artikel, moeten onderzoeken, om bij elk artikel de vraag te stellen, of hetgeen daarin bepaald werd, met Gods Woord overeenkomt, en zoo dit niet het geval is, de Overheid deswege moeten vermanen. Onze Catechismus geeft toch terecht als kenmerk van het rechte Christelijk leven op, dat een kind Gods begeert niet naar één gebod, maar naar *alle* geboden Gods te leven. Een Kerk, die daarom met zekere klem en nadruk bij de Overheid kwam aandringen op de handhaving van één gebod (de doodstraf) maar alle andere geboden Gods liet rusten, zou daarmede zeer ernstig in haar plicht te kort schieten en op zeer bedenkelijke wijze het gezag dier andere geboden in de conscientie der Overheid en van het volk verzwakken.

Zelfs zou de Kerk dan nog veel verder moeten gaan en niet alleen critiek moeten uitoefenen op hetgeen in de bestaande wetgeving verkeerd is, maar evenzeer op grond van Gods Woord de Overheid moeten voorlichten, hoe zij allerlei gewichtige vraagstukken in het politieke leven op te lossen heeft. We belijden toch, dat Gods Woord de grondbeginselen bevat voor alle terreinen des levens, voor het gezag der Overheid, voor de verhoudingen in het gezin, voor de sociale quaestie, voor de uitoefening der gerechtigheid enz. Heel onze Christelijke politiek is juist daarop gebaseerd, dat we niet de menschelijke rede alleen, maar Gods Woord in de eerste plaats als richtsnoer ook op staatkundig gebied aannemen. Is de Kerk van Christus nu geroepen, aangezien haar de Woorden Gods zijn toebetrouwd, om aan de Overheid te verkondigen, wat uit het Woord Gods voor de politieke en sociale verhoudingen voortvloeit, dan mag ze dit niet doen op één punt alleen, maar moet ze dit doen op al die punten in onze politieke en sociale wetgeving, die rechtstreeks of zijdelings met de Christelijke beginselen saamhangen. En de Kerk moet dit dan niet alleen doen in den vorm van critiek op wat reeds bestaat, maar evenzeer

in den vorm van advies voor wat nog opgebouwd moet worden. Zoo alleen zou de Kerk deze roeping, gesteld dat dit de roeping der Kerk was, behoorlijk kunnen volbrengen.

We spreken dit alles zoo kras uit, omdat zoo alleen helder kan worden ingezien, waartoe dit beginsel consequent leiden moet. Nieuw nu is dit beginsel niet, en wie de historie der Kerk kent, weet ook zeer goed, door wie dit beginsel steeds verkondigd is geworden. Het beginsel kan zelfs nog verder worden doorgetrokken, want er is natuurlijk geen enkele reden, waarom de Kerk deze roeping alleen *tegenover de Overheid* zou te vervullen hebben. Er zijn behalve de Overheid nog tal van andere organisaties en kringen, die evenzeer regelingen en bepalingen maken, waarbij Christelijke beginselen betrokken zijn. Ook voor al die organisaties van wetenschap, kunst, handel, bedrijf, landbouw zou de Kerk dus deze zelfde roeping te vervullen hebben. Als pilaar en vastigheid der waarheid zou de Kerk in het midden van heel ons menschelijk leven moeten staan, om uit Gods Woord alle beginselen voor elk gebied des levens af te leiden en daarbij aan alle machten en autoriteiten te verkondigen, wat de eisch is van Gods Woord.

Onze Kerken hebben zich daarom wel ernstig rekenschap te geven van de vraag, of ze metterdaad dien weg op willen. Het baat niet om te zeggen, dat men de roeping der Kerk waarlijk niet zoo breed opvat, maar alleen over de doodstraf zich uitspreken wil, want als de Kerken eenmaal een voet op dezen weg zetten, zal de logica van het beginsel haar wel voortdrijven tot het einde toe. En dat dit ook metterdaad de bedoeling is, bleek wel uit hetgeen een der warmste verdedigers van dit voorstel dezer dagen schreef, dat dit voorstel in zake de doodstraf daarom van zoo hoog belang was, omdat daaruit blijken kon, of de Kerk haar sociale roeping begreep. Het voorstel in zake de doodstraf is dus volstrekt niet zoo onschuldig als het er uitziet. Het moet dienst doen om onze Kerken op een geheel nieuwen weg te leiden. Wordt het door de Generale Synode aangenomen, dan zal daarmede principieel zijn uitgesproken, dat de Kerk ook op zuiver *politiek* terrein heeft op te treden, om daar de eischen van Gods Woord te handhaven. Mogen we daarom de vraag stellen, of dit naar Gereformeerde opvatting metterdaad de roeping der Kerk is?

Leestafel.

J. Postmus. Oud-Holland en de Revolutie. Nieuwe Studiën en Schetsen. Met Portretten en Illustratiën. Kampen — J. H. Kok — 1910.

Een lijvig boek van niet minder dan 436 bladzijden, dat met zijn kloeke letter op zwaar papier, met zijn gulden stempels op blauwen band, een indruk van voornaamheid maakt. Een indruk, die, laat het mij maar terstond zeggen, ook na kennisneming van den inhoud, eer versterkt dan verzwakt wordt.

Postmus levert ook hier serieus werk.

Van deze zijn nieuwe studiën en schetsen waarachter heel wat studie zit, waren sommige mij reeds bekend uit periodieken, waarin hij voor haar een onderdak had gevonden; andere leerde ik hier in het eigen huis voor het eerst kennen.

Over het geheel was, hetzij dan de bernieuwde, hetzij de eerste kennismaking mij bijzonder aangenaam.

Zoo aangenaam zelfs, dat ik daarom een formeel bezwaar dat ik tegen dit boek op mijn hart heb, geneigd ben te overzien.

Toch meen ik het te moeten uitspreken.

De titel is Oud Holland en de Revolutie en het boek zelf bestaat uit twee deelen, van welke het eerste uit XII en het tweede uit III hoofdstukken bestaat. Uit een oogpunt van symmetrie reeds, niet onbedenkelijk. Maar nog bedenkelijker, doordat dit tweede deel met het eerste zoo ongeveer niets te maken heeft en, waar het handelt over geheel andere onderwerpen dan het eerste, mèt dat eerste dan ook niet onder één titel mocht gebracht. Doordat de heer Postmus dit tóch heeft gedaan, verbijstert hij zijn lezers. In een boek toch over: Oud-Holland en de Revolutie doen die laatste drie hoofdstukken zoo raadselachtig vreemd en komt bij de lezers de vraag op: „Wat doet dàt er nu bij?"

De geachte schrijver heeft dit zelf blijkbaar gevoeld. In zijn Voorbericht toch zegt hij: „Dat het tweede gedeelte der studiën en schetsen, hier verzameld, niet tot een afzonderlijk boekdeel is uitgegroeid, ligt niet aan den schrijver."

Aan wien het dan wèl ligt?

Dat zegt hij niet.

Ik vermoed, dat er een quaestie tusschen schrijver en uitgever achter zit en, is dit mijn vermoeden juist, dan heb ik reden om mij te verwonderen over de meegaandheid van den heer Postmus.

Maar ik heb toch ook weer reden om mij te verheugen, dat het zoo geloopen is, want in dat als tweede deel van Oud-Holland en de Revolutie, zoo wonderlijk doende laatste gedeelte van het boek hebben wij in de drie hoofdstukken:

Klassenstrijd.
(De „mindere man" in onze geschiedenis).
De beleefde Visschebinnen.
(De dochters van Roemer Visscher).
Een vergeten hoofdstuk.
(De Oranje-princen in onze letterkunde), —

een drietal zeer leesenswaardige artikelen als op den koop toe.

Het eerste gedeelte nu, het eigenlijke werk, bestaat, zooals ik reeds zeide, uit een XII hoofdstukken.

Het wordt gekenschetst door den auteur zelf met deze woorden: „In de opstellen die het eerste en verreweg grootste gedeelte van dit boekwerk innemen, heb ik getracht de ontmoeting te schetsen tusschen het Oud-Holland, in zijn verwording, en de Fransche Revolutie, zooals ons die hier bereikte."

De titels der XII opstellen waarin Postmus dit dan heeft getracht en die ik hier afschrijf om mijn lezers een denkbeeld van het boek bij te brengen, zijn deze:

I. Vóór den storm.
(De Republiek in de 18e eeuw).
II. Navorkeling.
(Wolff en Deken).
III. Kentering (I).
(De beweging van 1780).
IV. Kentering (II).
(Rhijnvis Feith).
V. Van onze nationale erbe (I).
(Het befaamd getijde van 1795).
VI. Van onze nationale erbe (II).
(Nòg stilstaande wateren).
VII. Unus ille vir (I).
(Getolereerd?)
VIII. Unus ille vir (II).
(Ondergang).
IX. Unus ille vir (III).
(Ondergang niet. Een ramp).
X. Unus ille vir (IV).
(Bilderdijk als Calvinistisch Nederlander).
XI. Leiden ontzet.
(3 October 1823).
XII. Van een heilrijk lot.
(Antony Christiaan Winand Staring van den Wildenborch).

Na gezette lezing wil het mij voorkomen dat wat de schrijver getracht heeft: de ontmoeting te schetsen tusschen het Oud Holland in zijn verwording en de Fransche Revolutie, hem ook is gelukt.

Hier en daar kwam onder het lezen dezer opstellen een enkele bedenking bij mij op. Zoo bij het eerste, waar ons „het oude, maar met den tijd oud en verouderd gewordene," waar ons „de Republiek in haar late nadagen zal worden geteekend en Postmus dan, door een eigenaardige associatie van denkbeelden, op de ook door mij hooggewaardeerde werken komt van L. E. en wel op: Onder de Republiek en Silhouetten. De lezer, die met deze werken niet bekend is, zal, naar ik meen, door dit opstel van Postumus dat bekendheid met die twee werken van L. E. onderstelt, geen helijnd beeld krijgen van de Republiek in haar late nadagen.

Evenzoo dunkt mij, dat een niet-Amsterdamsche lezer, en zelfs niet ieder Amsterdamsche lezer, zal begrijpen wat de auteur bedoelt wanneer hij verteit, dat Betje Wolf altijd sprak in „Pypenmakersschen verkiezingsstijl".

Ook komt mij deze uitval tegen de „nieuweren", ook tegen de nieuweren onder ons, op p. 56 niet geheel billijk voor: „Maar wat heeft *dit* realisme, *echt, gezond, rein*, gemeen met het *viese, vooze, vuile*, dat ons nu, naar de mode onzes tijds — tot zelfs in *zich noemende* Christelijke boeken — onbeschaamd wordt voorgelegd. Een gedegenereerde Rotterdamsche achterbuurt b. v. vindt ge bij *Betje Wolff niet*, en nooit brutaal-schandelijk gephotografeerd".

Het laatste zal wel uitkomen.

Maar aan de werkelijk groote verdiensten van dit boek doet dat alles niet te kort.

Oud Holland en de Revolutie is een product van echt antirevolutionnaire literatuur, bepaaldelijk belletrie.

De schrijver is bezield voor de Nederlandsche gedachte en weet er ook voor te bezielen. Vooral komt dit uit in de opstellen „Unus ille vir", over Bilderdijk, „den man, die alleen pal staat en de Revolutie, ook al slaat ze zich hier spoedig den conservatiefen mantel om de lenden, *herkent*." Voor den schrijver is hij, evenals voor ons, „de laatste zoon van het oude volk" vertegenwoordiger, met „de zeven duizend die de knie voor Baal niet hadden gebogen", dergenen die mettertijd de eersten zullen zijn van een nieuw geslacht, vragend naar Holland's oude paden, om daarop voort te varen.

Men leze en late lezen onder ons dit principieele en daarbij fraai gestileerde boek.

Vereenigingsleven.

„VACANTIE BUITEN".

Als in het voorjaar, reeds lang vóór de zomervacanties beginnen, het weer mooi is, worden haast in alle kringen voor de komende maanden plannen gemaakt. Ieder voor zich rekent uit, waarheen hij zal gaan, hoe lang hij uit zal kunnen blijven, hoever zijn reizen zich zullen kunnen uitstrekken, wat hij allemaal zal kunnen gaan zien en wat dies meer zij.

Maar er zijn ook heel wat menschen, wien geen vacantie wacht, of wien geen geld ter beschikking staat om de vacantiedagen elders door te brengen. Ten aanzien van deszulken voelt men onwillekeurig een zeker medelijden oprijzen, vooral als men bedenkt, dat er onder de in dit opzicht misdeelden zooveel kinderen zijn, die zoo gaarne ook eens iets nieuws zouden zien gelijk hun kameraadjes; zooveel kinderen ook uit de meer of minder groote steden, die daar niet zooveel frissche lucht kunnen inademen als voor hun wankele gezondheid noodig zou zijn, en die het zoo dringend noodig zouden hebben, eens naar het platteland te kunnen gaan, om daar in het gezonde buitenleven op krachten te komen.

Gelukkig, dat er zich vereenigingen gevormd hebben, die zich het lot dezer laatsten hebben aangetrokken. Zulke vereenigingen kunnen, *mits zij bij hun arbeid met groote zoberheid te werk gaan*, veel goeds en nuttigs verrichten tot behoud van een goede hoeveelheid volkskracht.

Verblijdend is het intusschen, dat men van Christelijke zijde dezen socialen arbeid niet heeft overgelaten aan het niet Christelijk deel der natie, maar ook zelf de handen uit de mouw heeft gestoken, ten einde kinderen uit Christelijke gezinnen eenige weken in een jaar onder Christelijke leiding van het buitenleven te doen genieten.

Van Christelijke zijde heeft men namelijk gesticht de vereeniging „Vacantie buiten", die zich dezen arbeid ten doel stelt. Velen achtten haar overbodig, met het oog op de reeds bestaande vacantiekolonies, maar men zag over het hoofd, dat de genoemde vereeniging iets anders bedoelt dan de vacantiekolonies willen.

Daar zijn — zoo heet het in het verslag over 1909 — zoovele kinderen, die niet ziek zijn, die geen geregelde geneeskundige verpleging behoeven, maar wier bleeke gelaatskleur toch zegt, dat zij iets missen. En dat „iets" is frissche lucht, de heerlijke, longen-versterkende en wangen-bruinende buitenlucht. En nu is het doel van „Vacantie Buiten", gelegenheden te zoeken, waar zulke bleeknetjes, smalwangige stadskinderen eenige weken kunnen genieten van hetgeen zij zooveel behoeven. Om nu het kind niet te rukken uit het Christelijke gezinsleven, waaraan het gewend is, tracht „Vacantie Buiten" christelijke gezinnen te vinden in de gezonde streken van ons land, waar deze kinderen gastvrij ontvangen worden.

Dacht menigeen, dat dit niet gaan zou, het feit, dat in 1909 reeds 90 gezinnen zich bereid verklaarden, een kind op te nemen, zegt, dat de arbeid der vereeniging zelfs groote levensvatbaarheid heeft, gelijk anderzijds de omstandigheid, dat in 1909 37 jongens en 74 meisjes uitgezonden konden worden, getuigt, hoeveel de christenouders in de stad vertrouwen stellen in de vereeniging.

Nu is het uit den aard der zaak gemakkelijk, de Christengezinnen op het platteland, die daartoe gelegenheid hebben, aan te sporen, hun huis voor een of meer stadskinderen open te stellen, maar menigeen, die op zichzelf daartegen geen bezwaar zou hebben, aarzelt het te doen, omdat hij niet weet, wat voor kinderen hem dan in huis zullen worden gestuurd. Het is dan ook niet overbodig, het een en ander te vermelden, dat kan medewerken om ook de ontvangende ouders vertrouwen te doen stellen in de vereeniging.

Allereerst zij dan medegedeeld, dat de vereeniging geen kind uitzendt, dat niet vooraf geneeskundig is onderzocht en waarvan het niet medisch vaststaat, dat zijn verblijf in het gezin buiten uit gezondheidskundig oogpunt geen schade kan stichten. Maar daarbij laat de vereeniging het niet blijven, want zij wijst de kinderen met beslistheid af, als de inlichtingen omtrent hun gedrag niet in alle opzichten aan de gestelde eischen voldeden. Gehoorzaamheid en goed gedrag — zoo lezen we in het boven geciteerde verslag — waren onze eischen in de eerste plaats. Zij, die zoo gastvrij hunne huizen openstelden, mochten niet kunnen klagen over ongehoorzaamheid en ongemanierdheid hunner jeugdige gasten, en van 103 van de 106 uitgezondenen vermeldde het rapport, dat bij ons inkwam, dat het gedrag was geweest: „voldoende", „goed", zeer goed" of "uitmuntend". Slechts van 1 jongen en 2 meisjes kwam een minder goed rapport in. Was dit laatste zoowel voor de ontvangende families als voor het bestuur minder aangenaam, toch geeft dit kleine getal (nog geen 3 pCt. van het aantal uitgezondenen) geen reden om niet met volle vrijmoedigheid ook voor den aanstaanden zomer de gastvrijheid der Christenen in de gezonde streken van ons land in te roepen.

„Tegenover deze drie teleurstellingen staan zoovele heerlijke ervaringen; zoovele bemoedigende voorbeelden van liefde en genegenheid tusschen de gezinnen en hunne jeugdige gasten. Van meer dan één familie vernamen wij, dat het haar speet, dat de 3 à 4 weken reeds om waren, en meer dan één kind kwam thuis met een aardige herinnering of 'n foto, waarop het stond in den familiekring als lid van het gezin. Zie, dit bemoedigt en dit geeft het bestuur nieuwen lust, om op den weg voort te gaan en den arbeid voor 1910 weder op te nemen."

Op grond van een en ander behoeft men zich dus op het platteland niet bevreesd te maken, dat men lastige kinderen of zieke kinderen in huis krijgt, zoodat met gerustheid gevraagd kan worden, dat zij, die gelegenheid hebben een of meer kinderen optenemen, zich met het oog op de naderende zomervacantie met opgave van hun adres als anderszins wenden tot den 1en Secretaris, den heer G. Muys, te Hugo de Grootstraat 8, Amsterdam.

Gevraagd wordt opname voor 3 à 4 weken, maar wil men, met goedvinden van de ouders en het bestuur, de kinderen langer houden, dan is dit natuurlijk des te beter. Feit is, dat in 1909 ruim 20 pCt. der kinderen langer dan 4 weken buiten mocht blijven, en bijna 50 pCt. langer dan 3 weken. Wat ook wel als bewijs mag dienen, dat de opnemende gezinnen van de kinderen geen hinder of overlast hebben ondervonden.

Officieele Berichten.

Aan de Kerkeraden in Zuid-Holland (Zuidelijk gedeelte).

De particuliere Synode heeft besloten, dat deputaten naar art. 11 en 13, het financieele stuk, u toegezonden, per circulaire zullen toelichten, om het in de Synode van 1911 te behandelen.

Gij wordt dus verzocht het u reeds toegezonden financieele stuk te bewaren.

M. H. K. Mol, *scr.-penn.*

Zwartewaal, 21 Juni 1910.

De Kerkeraad van de Geref. Kerk te Eindhoven—Stratum, overwegende dat in den laatsten tijd vele huisgezinnen als ook alleenstaande personen van elders naar hier overkomen, waaronder ook worden gevonden van Geref. belijdenis, verzoekt de opzieners van alle Geref. Kerken in Nederland hem te willen zenden de namen en, zoo mogelijk, het adres van de personen of gezinnen, die naar hier vertrokken of alsnog vertrekken.

Door de groote uitbreiding van de gloeilampenfabriek der firma Philips & Co., en daarmede ook van het personeel van die fabriek, zou het niet te verwonderen zijn, als hier personen zijn of komen die, in den beginne in verkeerd gezelschap geraakende, daarin blijven voortleven en zich, doordat zij hier onbekend zijn, zich aan het oog der Geref. Kerk trachten te onttrekken. Het is daarom van groot belang, dat de Kerkeraad voornoemd zoo spoedig mogelijk bericht ontvangt, zoowel van ouders of voogden als van den Kerkeraad hunner woonplaats, opdat bedoelde personen zoo spoedig mogelijk kunnen bezocht worden.

Aan belanghebbenden wordt tevens medegedeeld, dat voor eene betrekking op die fabriek in de eerste plaats in aanmerking komen personen van den Protestantschen godsdienst, en dat vooral meisjes tusschen de 14 en 23 jaar hier te allen tijde werk kunnen vinden.

Indien op de eene of andere plaats groote gezinnen mochten zijn, die in de plaats hunner inwoning slechts met moeite in hun onderhoud kunnen voorzien, en waar vooral meisjes van bovengenoemden leeftijd zijn, kunnen zij, indien zij lust hebben naar hier over te komen, zich om nadere inlichtingen wenden tot den Kerkeraad bovengenoemd, die ze hun dan gaarne zal verstrekken, zoover hem mogelijk is.

Namens den Kerkeraad:
A. Wildeboer, *scriba.*

Eindhoven, 22 Juni 1910.

Korte notulen van de vergadering der classis Klundert te Breda op 24 Mei 1910.

Geopend wordt de vergadering door Ds. A. L. Ruys als praeses met het zingen van Ps. 133:1, het lezen van 1 Cor. 13 en gebed.

De presentielijst wordt geteekend en kosten verrekend.

Intusschen zijn door den praeses aangewezen tot het nazien der credentiebrieven de Bis Schriek en v. d. Sluijs, die rapporteeren, dat alle Kerken (1 uitgezonderd) wettig vertegenwoordigd zijn. Eene Kerk door een secundus. Een Kerk, wier credentiebrief afwezig was, wordt bij uitzondering toegelaten om zitting te nemen.

't Moderamen bestaat voorts uit Ds. A. J. Mulder, scriba en Ds. L. G. Goris, assessor.

De notulen worden gelezen, goedgekeurd en geteekend.

De classis-correspondent deelt mede, dat o.a. is ingekomen een verzoek der classis 's Bosch om hulp.

Het rapport van een vorige visitatie in éene Kerk over 1909 wordt door Ds. Mulder gelezen.

Ds. Zwiers leest het rapport der pasgehouden kerkvisitatie, dat na eenige bespreking wordt goedgekeurd met dank aan de visitatores en den rapporteur.

Namens Ds. Punt wordt rapport uitgebracht over hulpbehoevende Kerken. Hoewel op 't oogenblik nog een overschot in kas is, wenscht de vergadering toch de hulp der Prov. kas voor hulpbehoevende Kerken aan te vragen voor M. Ds. Mulder doet namens de Dep. voor den Evangelisatiearbeid verblijdende mededeelingen. Grond is te Venlo aangekocht. Voorgesteld zal worden, spoedig tot kerkbouw over te gaan. Tilburg is van een Dienaar des Woords voorzien. Eindhoven—Stratum nog niet. De overige posten zijn niet zonder vooruitgang.

Benoemingen: Voor approbatie en losmaking worden aangewezen de Kerken Klundert en Fijnaart. Na bespreking van het voorstel der Kerk van M., „om niet tweemaal achtereen dezelfde personen af te vaardigen naar de Part. Synode", dat niet aanvaard werd, worden naar de Part. Synode afgevaardigd de D. d. W.: Mulder, Zwiers en Goris, primi; Ruys en Munnik, secundi; en de ouderlingen: J. Maris Az., Fijnaart, P. K. van Boon, Breda, H. N. Basoski, Moerdijk, primi; A. Hendriks, Zevenbergen, A. C. v. Drimmelen, Klundert, E. Maris Nz., Willemstad, secundi. Aanbevolen aan de Part. Synode voor Dep. voor den Evangelisatiearbeid Ds. Mulder, Ds. Goris en Oud. J. L. Schalekamp.

De vacatuurbeurten worden geregeld. Aan de classis 's Bosch wordt hulp verleend, n.l. 12 Juni Ds. Ruys voor Heusden en 7 Aug. Ds. Munnik voor Helmond.

Bij de rondvraag naar art. 41 wordt advies gegeven aan enkele Kerken in tuchtgevallen.

Aan Moerdijk wordt de gewone drie-maandelijksche steun, alsmede de buitengewone voor een jaar toegekend.

De rekening van den quaestor wordt nagezien en goedgekeurd op voorstel der commissie ad hoc.

Naar aanleiding van eene vraag over consulents taak wordt uitgesproken, dat de Kerkeraad in overleg trede met den consulent in zake uitbrengen van beroep.

Door vertrek van den praeses leidt de assessor de vergadering.

De e.k. vergadering wordt saamgeroepen door Zevenbergen te Breda op 24 Aug. 1910 om half tien.

De korte notulen worden gelezen en goedgekeurd.

De scriba dankt. De waarnemende praeses sluit de vergadering.

Op last der vergadering:
L. G. Goris, *h. t. assessor.*

Buitenland.

Duitschland. Ontkerstening der massa. Uit Baden.

De redactie van de *Post*, het Berlijnsche hoofdorgaan der Rijkspartij, schreef een lang artikel, waarin over het onkerkelijk worden van het volk gehandeld wordt. Zij schreef: „Er is niet meer aan te twijfelen, wij staan voor het feit dat de breede massa van het volk aan de kerk in toenemende mate den rug toekeert. Dit wordt niet alleen bewezen, doordat van jaar tot jaar steeds meerderen de landskerk een scheidsbrief geven, maar ook door het steeds dalende cijfer van avondmaalgangers, door het verminderen van den verkoop van Bijbels, en boven alles door het steeds kleiner wordend getal van jongelieden die predikant willen worden. Eenige cijfers toonen dit alles zonne klaar aan. In 1900 verlieten 2228 personen de Pruisische landskerk, tegenwoordig is dit getal jaarlijks 20,000. Het Saksische bijbelgenootschap deelt mede, dat in 1907 50,000 nieuwe Testamenten en 8500 O. en N. Testamenten minder werden geleverd dan in 1906. Voor de oudere Pruisische provinciën zijn jaarlijks 250 candidaten noodig om de vacant geworden predikantsplaatsen te bezetten. In 1895 werden nog 312 candidaten als predikant bevestigd; in 1907 was dit aantal tot 182 geworden, en sedert werd het waarschijnlijk nog lager. In nog grootere mate nam het aantal studenten in de Godgeleerdheid af. Dat zijn bedenkelijke teekenen".

Wij moeten dit helaas toestemmen. Zij die Zion liefhebben, mogen hierop wel acht slaan en den Heere bidden, dat in dezen ernstigen toestand verandering kome.

In 1876 voerde men in Baden overal de neutrale (simultan) school in. Het liberalisme verwachtte daarvan groote dingen; doch men is bedrogen uitgekomen. Het werd geen vrede tusschen de belijders der verschillende Kerken. De macht van de Kerk van Rome werd niet verbroken, maar veeleer versterkt. Het liberalisme, dat zich door de neutrale school van de leiding der geesten zocht meester te maken, heeft aan macht en aanzien verloren, maar de sociaal-democraten zijn er boven op gekomen. Al was de school toegankelijk voor kinderen van allerlei gezinditen, zoo worden toch twee derden der scholen door kinderen van dezelfde kerkelijke kleur bezocht, slechts op één derde deel worden kinderen van verschillende kerken onderwezen.

In het begin van dit jaar hebben nationaal-liberalen en socialisten een voorstel in de landsvertegenwoordiging gedaan, om de drie nog bestaande confessioneele kweekscholen voor onderwijzers op te heffen. De minister Von Dusch verklaarde, dat de regeering besloten had daartegen positie te nemen, omdat het voorstel ten doel had, dat het Godsdienstonderwijs in de scholen niet meer door de onderwijzers zou gegeven worden. En afschaffing van het Godsdienstonderwijs was niet te verwachten. Een nationaal-liberaal antwoordde hierop, dat het niet de bedoeling van het voorstel was, dat van wege de kerk het Godsdienstonderwijs zou gegeven worden; daaruit zouden gevolgen voortvloeien die de nationaal-liberalen niet wenschten.

Tegenover de klacht dat de onderwijzers gedwongen werden tegen hunne overtuiging Godsdienstonderwijs te geven, verklaarde de minister, dat niemand gedwongen werd onderwijzer bij de volksschool te worden. Het is den ouders der jongelieden die in den dienst der school treden, bekend, dat hunne zonen ook in de toekomst Godsdienstonderwijs moeten geven. Het is daarom dwaas, als men den Staat verwijt, dat hij gewetensdwang uitoefent.

Wij verblijden er ons in, dat een minister op deze manier het drijven der liberalisten weet te verstaan, al zagen wij liever dat zij, die in bladen voor het behoud van Godsdienstonderwijs ijveren, de Simultaan-school prijsgaven, om Christelijke scholen te stichten.

Wisckel.

Voor Kinderen.

AAN VRAGERS.

Weer een tweetal vragen doet H. te R.

De eerste luidt:

Men hoort wel eens zeggen: Klaar is Kees; waarom wordt hier juist Kees genoemd?

Hierop is te antwoorden dat Kees hier in 't algemeen een mensch kan aanduiden, gelijk bijv. dikwijls ook de naam Jan doet. „Kees" zou dan zijn gebruikt om denzelfden klank te hebben, waarmee „klaar" begint, net als in: Lief en leed, bont en blauw, enz.

Wel zoo aannemelijk echter komt mij voor, dat Kees hier niet is dan een andere uitspraak van kaas, gelijk ze in Noord-Holland gehoord wordt. In Holland werd en wordt nog altijd zeer veel kaas vervaardigd, en zoo kon dan ook de uitdrukking: klaar is de kaas, heel licht gebruikt worden voor: de zaak is klaar.

De tweede vraag luidt:

Waarom noemt men een groot glas soms een Roemer?

Waarschijnlijk is dit afgeleid van het woord: roemen of zich beroemen, zwetsen, pochen, gelijk lieden die bij den wijn zitten en veel drinken, vaak plegen te doen.

Op een vraag van P. F. over onze heidensche voorouders, diene dit tot antwoord:

De dagen der week hebben hun namen van afgoden ontvangen, die *Germaansche* volken godsdienstig eerden. Daar niet alleen de *Batavieren*, maar ook waarschijnlijk de *Friezen* van hen afkomstig zijn, veronderstelt men bij hen dezelfde zeden, gewoonten, godsdienst, enz.

Zij noemden de *dagen* der week aldus:

zunnendeag, Zondag, gewijd aan de dienst der *zon; monandeag*, Maandag, aan dien der *maan; tyweedeag*, Dinsdag, aan dien van den afgod *Tuisko; wodensdeag*, Woensdag, aan dien van den afgod *Merkurius*, onder den naam van *Wodan; thunnersdeag*, Donderdag, aan dien van den afgod *Thor* of *Thurne; frigedeag*, Vrijdag, aan dien van den afgodin *Friga; seaterdeag*, Zaterdag, aan dien van de afgod *Saturnus*.

Ook bewezen zij godsdienstige eer aan het vuur. Later, misschien ten gevolge van de komst der *Romeinen*, zijn zij tot beeldendienst vervallen, zooals uit de overblijfselen van afgoden blijkt. Op verschillende plaatsen heeft men beelden van *Jupiter, Neptunus, Priapus, Diana, Isis, Nehalennia*, enz. gevonden.

Welke Bijbels, zoo vraagt S. te B., had men hier voordat de Statenbijbel in het licht was gegeven?

Laurens Koster heeft, zooals men weet, in 1423 de *boekdrukkunst* te *Haarlem* uitgevonden. De *Spiegel onzer behoudenis*, een werk van een onbekend schrijver, is het eerst door hem gedrukt.

In 1477 verscheen in *Nederland* de eerste druk van het *Oude Testament* te *Delft*. De drukkers geven aan het slot van het werk hun oogmerk in de volgende bewoordingen te kennen: „Ter eeren Gods, tot nut ende stichtinge der Kersten Geloovige menschen, geprint tot *Delft* in *Holland*, bij mij Jacob Jacobsen, ende Maurits Emans van *Middelburg* 1477".

In 1523 verscheen het *Nieuwe Testament* te *Amsterdam*. Vervolgens ging men met het drukken van Bijbels ijverig voort, als in 1534, 1541, 1542, 1544, 1545.

Toen de eerste drukkers alhier door vervolging het leven verloren, verkreeg men Bijbels uit *Emden* in *Oost-Friesland*, welke stad de moeder van vele kerken is geweest. Ten behoeve der *Nederlanders* werden aldaar in 1556, 1560 en 1563 Bijbels gedrukt. Later volgde de zoogenaamde „Liesveldsche Bijbel" te Antwerpen, die herhaaldelijk werd uitgegeven. De drukker boette de uitgaaf met zijn leven, omdat hij in de kantteekeningen had durven zeggen, dat „op den steen getimmerd (d. i. gegrond) te zijn is zijn hoop te stellen op Christus alleen". Dat kon het pausdom niet dulden.

Weleer betaalde men voor een Bijbel te *Parijs*, op perkament geschreven, de som van *vier* of *vijfhonderd kronen*.

Ook weten we, dat nog veel later een boer eens een vracht hooi gaf voor één bladzijde uit

Inteekenbiljet.

De ondergeteekende, abonnent op *De Heraut*, wenscht te ontvangen: een ex. van de Uitgave in boekformaat der artikelenreeks *Pro Rege* door *Dr. A. KUYPER*, in drie deelen voor den prijs van *f 7.50* (bij vooruitbetaling te voldoen) voor zichzelf en bovendien ____ ex. van dit premiewerk voor zijne medelezers, namelijk voor:

(*naam*) _____ te _____

(*naam*) _____ te _____

Saam ____ exemplaren, waarvoor de gelden, bedragende per kwartaal / 1.25 per ex. door ondergeteekende per postwissel zullen worden toegezonden.

de Administratie van *De Heraut* wordt verzocht per kwitantie te innen.

Bij het compleet komen van het premiewerk verzoekt ondergeteekende toezending van ____ stel losse banden.

(*Naam*) _____

(*Woonplaats*) _____

(*Datum*) _____